

מסירות נפש בצל הגיטו בקובנא

בערש"ק פרשת נצבים התפרסם מאמר על החיים בגיטו קובנא, שהוא מרגש ומעורר לחזק הבטחון והאמונה, והובאו שם פסקי הלכה בהלכות פקד"נ מהגאב"ד דקובנא זצוק"ל הי"ד - ואמנם אין מוסף עתון מקום לברור הלכה, אבל כיון שיש חשש שיבואו לראות הדברים כהלכה פסוקה מגברא רבה. ולכן ראינו לעורר את לב הקוראים על מה שיש להעיר בזה.

גידון המאמר: במעשה דהרב של קהילת ינובה אשר בא לקובנא ובקשה בפיו: הנה נותרו בקהילתו 350 יהודים שהליטאים עומדים לרצחם נפש. ועשה עמהם עיסקא שיביא להם מאה אלף מארק ואזי יינצלו. וביקש מיהודי קובנא להצילם ממות ע"י שיתנו ממונם. (וכותב המאמר מתאר שבזמנים ההם מי שהיה בידו כסף יכול היה להחיות נפשו, ולמסור כסף לאחרים הוא כפקד"נ) ופסק הרב דקובנא דהגם דקיי"ל דחייך קודמין לחיי חברך, הכא דבלא"ה כאו"א בגיטו צריך נסים רבים כדי להינצל. ולזכות בנסים צריך למסור הנפש לקיום המצוות, ולכן אדרבה ע"י מסירת הכסף להצלת היהודים בינובה יזכו הנותנים להצלה.

ונרחיב קצת בנידון זה: הנה בלאו דלא תעמוד על דם רעך האם השעור הוא עד חומש או שחייב ליתן כל ממונו. האריך בזה בשו"ת מהרש"ם ח"ה תשובה נ"ד. - ובשו"ת זרע אמת ח"ב סימן נ"א, ובהגהות מהר"ם יפה לשו"ת המהר"ח או"ז, ובשו"ת החתם סופר חו"מ סימן קע"ז, ובשו"ת שאלת יעבץ ח"א סימן ג', נקטו שצריך להוציא כל ממונו. וכן כתב החפץ חיים באהבת חסד ח"ב פרק כ' סעיף ב'. וכן הוא באגרות משה יו"ד ח"ב סי' קע"ד ענף ד' ובמנחת שלמה ח"ב סימן פ"ו אות ד' (והביא שם דהגר"י

סלאנטער זצוק"ל הרבה הסתפק בזה). וידוע פסק ההלכה שפירסם בשנות השואה הגה"צ הרב מבילוגריא זצוק"ל (אביו של כ"ק האדמו"ר מבעלזא שליט"א) בשם אחיו קדוש ה' המהר"א מבעלזא זצוק"ל שחייב אדם ליתן כל ממונו להצלת נפשות. ואפילו אם יתן כל הון ביתו עדיין לא יצא בזה, ומחויב לחזור על הפתחים ולדפוק על בתי גדיבים.

אמנם גם להנהיג רבנותא שחייב אדם ליתן כל ממונו להציל נפש חבירו. במקום שצריך הממון לחיים ידיה בזה ודאי דחייך קודמין, ולא צריך לפדות חבירו ממיתה במקום שלא ישאר לו ממון להחיות נפשו. ועיין במג"א או"ח סימן רמ"ח ס"ק ט"ז ובמור וקציעה סימן שכ"ט סעיף ד' ובמגדל עוז באבן בוחן פינה א' אות ל"א דבמקום שצריך הממון להחיות נפשו חשיבא נתינת ממונו כפקד"נ.

והנה הגם שאינו חייב ליתן הממון בכגון דא, יש לעיין אם מותר לו לעשות כן. וכן בקיתון של מים יש לזון האם מותר לבעל הקיתון ליתן הקיתון לחבירו, ויעוין במדרש קהלת פרשה י"א דמשמע דשרי, אולם בהגהות הרד"ל שם כתב דבאמת אנשי הספינה עשו שלא כדין ואסור למסור הקיתון לחבירו. וכן כתב לנו הגאון הגדול ר"ח קניבסקי שליט"א, אולם בשו"ת מחנה חיים ח"ג יו"ד סימן ס"ה כתב דמותר.

ובמקום דע"י הממון ידיה יהיה לחברו הצלה ודאית אבל לנותנים הוה רק חשש דפקד"נ ולא פקד"נ ודאי, תלי בפלוגתא אם חייב אדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו שהוא בודאי סכנה. ויעוין במשנ"ב שכ"ח ס"ק י"ט וז"ל: ואפילו ספק סכנה נמי עדיף ספק ידיה מודאי דחבירו. אולם צריך לשקול הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר. כאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך. עכ"ל - ובשו"ת אגרות משה הנ"ל כתב הגם דאינו מחויב להכניס עצמו לספק סכנה אבל רשאי לעשות כן. (להכניס עצמו לודאי סכנה כדי להציל חבירו כתב באגרות משה דאסור).

ומעתה לנידון דידן מש"כ כותב המאמר משמיה דהגאון מקובנא שחייבים ליתן הממון כיון שזקוקים להנהגה ניסית, הדברים תמוהים לענ"ד ולא מצינו שום מקור לחדוש גדול זה, וגם אדם שזקוק להנהגה ניסית אסור לו לסכן עצמו לקיים מצוות, ועל כולם אמרה תורה "וחי בהם". ונראה לכאורה דנקט הגאב"ד דקובנא לדינא ש'רשאים' למסור הממון להצלת השבויים - וכטעמים שנתבאר לעיל - ועל זה הוסיף דכדאי וראוי לעשות כן שע"י יזכו להנהגה ניסית. (וכותב המאמר מעיד על עצמו שהיה אז כבן י"ב שנה, ובודאי שלא עמד אז לדקדק בכל פרטי הלכה החמורה דפקד"נ).

עוד הובא שם במאמר המעשה עם הגאון הצדיק רבי מרדכי פוגרמנסקי זצוק"ל שהיה לומד תורה בסוף שטח הגיטו שהיה מקום סכנה, ואמר שבגיטו לא יכול ללמוד כראוי - והמעשה צריך ביאור היאך היה מותר לו לסכן נפשו בהכי. ומה שאמר "שאני רואה שעל כל עמוד שבגדר הגיטו עומדת שכונה ושומרת עלינו" הרי כלל ידוע שאין סומכין על הנס שמא לא יעשו לו נס ואם יזכה לנס שמא יתמעטו מזכותיו (עיין בתענית כ"ב), והנה בזה"ק בפרישת יורא (ק"ב), הקשה היאך הלך אברהם להלחם עם המלכים

המשך בעמוד הבא

אוצר החכמה
13676

בנוסח תפילת נעילה

בתפילת נעילה בקטע המתחיל "אתה הברל" במחזורי הנפצים "אשכול" ו"בית תפילה" הנוסח הוא "שנאמר אמור אליהם וכו' וזיה ונאמר שובו שובו מדרכיכם הרעים וכו'", וכן הוא במחזור כל בו וילנא. אבל ראיתי פעם שהעירו שתיבת "ונאמר" היא טעות, שכן הכל פסוק אחד ביחזקאל ל"ג י"א. ובדקתי בכמה וכמה מחזורי וסידורי ישנים וחדשים, ובאמת אין בהם תיבה זו, ואלו הן: מחזור לובלין שנת שי"א; מחזור קראקא שנת שני"ז; סידור ר' שבתי סופר; סידור רבי יעקב עמדין; סידור הגר"ז; מחזור רו"ה; סידור עבודת ישראל; סידור אשר ישראל; סידור אוצר התפילות; סידור אור מציון, ובימינו בסידור תפילת יוסף, וכן נדפס במחזור הגר"א. אבל ראיתי בסידור אוצר התפילות שהביאו שתיבת "ונאמר", נמצאת במחזור ויטרי ובמחזור בני רומא, וצ"ע אם באמת אינה בטעות שם, (ובמחזור נראה באמת שהוא טעות, שכן לפני הפסוק שאח"כ לא נכתב "ונאמר", וכנראה נשתרבו משם).

ולכא' נראה שדבר זה טעות וצריך תיקון, ומי שיש בידו לברר עוד בנוסחאות ישנות תו"ב אם יכיר ויפרסם. הדברים לתועלת הציבור.

בברכת התורה

ש.ש.

מודיעין עילית

להציל ללוט והרי אין סומכין על הנס. ותירץ בזוה"ק שראה אברהם שכינה עם חילות מלאכים סביביו. ולכן הלך ונלחם - הרי דבמקום שרואה האדם דהשכינה מסייעת בידו אין זה בכלל "אין סומכין על הנס" - אבל תמוה לומר דבמעשה הג"ל היה כהאי ענינא. וכמובן, והגראה דיעוץ במשך חכמה בסוף פרשת תרומה דעל ת"ת דרבים צריך למסור נפשו למיתה, ולכן נענש יהושע שלא עסק בתורה בזמן מלחמת ייחור. וכתב לנו הגאון הגדול ר"ח קניבסקי שליט"א דהכוונה לסכן קצת נפשו ולא דהוה ממש פקד"נ - ומסתבר לכאורה דגם במעשה דהגאון רבי מרדכי היה כהאי ענינא, וכיון דתורה מגנא ומצלא הכריע שמותר לו להכנס לכהאי מעט סכנה.

מה שכתוב עוד שם במאמר בענין ליקח רכוש הנפטרים שבגטו, דכיון דחיייהם היה הפקר להריגה גם ממותם הפקר, אלו דברים תמוהים וזרים, אלא שיש לדון דכיון דבלא"ה הממון היה הולך לאבוד א"כ מצוה היה לזכות בזה ולשום הערך בפני ג' אנשים ולהחזיר הכסף ליורשים כשימצאם, וזוהי מקיימים מצות השבת אבידה, ובלא"ה לפי המצב המתואר במאמר דבממון היה ענין דהצלת נפשות, הרי קי"ל דמותר להציל עצמו בממון חבירו ע"מ לשלם כשיוכל, ולכן היה מותר להשתמש ברכוש הנפטרים כדי לתחיות נפשו.

כתבנו כאן בקיצור נמרץ, ובספרנו 'משנת פקד"נ - האיר יוסף' נתבארו הדברים בהרחבה. וזאת עוד שאין סומכין על קטן כהלכות פקודת נפש. ואין בדברינו ח"ו מלגודע מהספר החשוב שעומד לצאת שבדאי יגרום לריבוי כבוד שמים. ומצפים אנו לראותו.

בברכה ויקר

י. אריה לוריא

מח"ס "משנת פקד"נ - האיר יוסף"

בקמץ או בסגול

אשמח מאוד אם תזכו אותי ואת הרבים בפירסום ההערה שהנני שולח בזה כדבר האמור בקמץ או בסגול. הנה זה לי כמה שנים הרגל לקרוא תיבת כדבר "האמור" (בקדושת שחרית דשבת) בניקוד סגול עד שהעירני חכ"א ממג"א סי' קכ"ה ס"ק א' שכתב מספר חסידים דבשבת אומרים האמור בקמץ. ונתתי ליבי לברר הענין והנני לזכות הרבים במה שמצאתי בזה. והוא דבספר חסידים סי' תת"ה כתב אין לומר האמור בסגול אלא בקמץ כמו האחוז אחד מן החמישים, ואשר כתוב (במיכה ב' - ז') האמור בית יעקב בסגול בתמיה הוא עכ"ל.

והיינו דניקוד סגול בקרא דמיכה הוא משום דאינו ה' הידיעה רק ה' בלשון תמיהה, וכן באמת פירש"י שם. אך עיין ברד"ק שם שכתב וז"ל ה"ה ה' הידיעה והיא בסגול כמו ויסר הערוב, ועיין גם באבן עזרא שם, וכתב ר' שבתי סופר בסידורו ח"ל ובהיות שבזמן הראב"ע והרד"ק נתפרסמה חכמת הדיקדוק יותר נראה שראוי לסמוך עליהם בפירוש המילה הזאת, ובסידור מהרש"ל ז"ל ועוד מצאתי שיש לומר האמור בסגול, כ"ה בת עשר האמור בית יעקב עכ"ל ויל"פ בכ"ז.

שמואל בויאר

בני ברק

